

Kurdybacha, Łukasz

"Prométhée s'empare du savoir. La révolution d'octobre, la culture et l'école", Georges Cogniot, Paris 1967 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 14, 215-217

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dek. Przesuwa przy tym powszechnie przyjętą cezurę dla pierwszego okresu działalności tego związku z roku 1819 na 1824, motywując — bardzo zresztą przekonywująco — ciągłością rozwoju ideologii i metod działania członków burszenschaftu dla całego tego okresu. Jest to wyraźne, zwłaszcza w ideologicznej warstwie problemu, a ta wydaje się najwięcej interesować autorkę.

Praca Marii Wawrykowej oparta została na bogatej bazie źródłowej (archiwa NRD i NRF), prasie, pamiętnikach ruchu i ogromnej, głównie niemieckiej, literaturze przedmiotu. To dojrzałe i ciekawe studium rozwoju ideolo-

gicznego studenckiego ruchu w Niemczech ze względu na problemy, którymi zajmowali się jego przywódcy, wykracza poza ramy samej organizacji młodzieżowej — oświetla jeden z odcinzków zmagani postępowej opinii publicznej Europy z ciemnotą i reakcją Świętego Przymierza, pokazuje źródło inspiracji treściowej i formalnej dla ruchów — nie tylko młodzieżowych — naszego kontynentu (przykładem mogą być ciekawe paralele między ruchem burzowskim a ruchem narodziństwa, które pokazuje autorka pracy).

Kalina Bartnicka

Georges Cogniot, *PROMÉTHÉE S'EMPARÉ DU SAVOIR. LA RÉVOLUTION D'OCTOBRE, LA CULTURE ET L'ÉCOLE*, Paris 1967, ss. 261

Autor znany nie tylko z działalności politycznej we Francji, ale także z szeregu prac historycznych, opartych na wzorowej marksistowskiej interpretacji źródeł, poświęca w swoich badaniach wiele uwagi historii oświaty. Dla przykładu można tu przypomnieć świetną jego książkę o francuskich dążeniach i reformach oświatowych w 1848 r. oraz o reformach szkoły francuskiej po drugiej wojnie światowej¹. Omawiana tu praca różni się od poprzednich głównie tym, że ma charakter popularnonaukowy i jest przeznaczona dla szerokich kół czytelniczych interesujących się Rewolucją Październikową. Dorównuje wcześniej wydanym przez autora rozprawom głęboką znajomością źródeł rosyjskich i radzieckich, dzieł Lenina, Krupskiej, Pokrowskiego, Lunaczarskiego i wielu innych, drukowanych w „Sowieckiej pedagogice”, „Woprosach Filozofii” itp.

Zgodnie z brzmieniem tytułu Cogniot zajmuje się nie tylko rozwojem socjalistycznej oświaty w Związku Radzieckim, ale poświęca też wiele uwagi nowej kulturze rodzącego się po Rewo-

lucji Październikowej pierwszego na świecie społeczeństwa socjalistycznego. Omawia stosunek tej kultury do dorobku intelektualnego minionych pokoleń, uzasadnia konieczność przeprowadzenia przez Lenina rewolucji kulturalnej, jego walkę z odchyleniami pravicowymi w tej dziedzinie i z Proletkultem. Porównuje nawet w osobnym rozdziale leninowską rewolucję kulturalną i jej parodię późniejszą zorganizowaną w Chinach. Podkreśla nadzwyczajną troskę działaczy rewolucyjnych na ziemiach rosyjskich o zabezpieczenie przed zniszczeniem zabytków kulturalnych, zbiorów sztuki, bibliotek, architektury oraz o jak najszybsze ich udostępnienie robotnikom i chłopom. Na specjalną uwagę zasługują mało znane dotąd zabiegi Lenina i jego współpracowników o pozyskanie dla idei rewolucyjnych Gorkiego i wybitnych uczonych, o wprężenie do pracy przy budowie socjalizmu starej carskiej inteligencji i o jej współpracę z proletariatem.

Celem ułatwienia zrozumienia, zwłaszcza mniej wyrobionym czytelnikom,

¹ G. Cogniot, *La question scolaire en 1848 et la loi Falloux*, Paris 1948, i *Laïcité et réforme démocratique de l'enseignement*, Paris 1950.

zasad pedagogicznych Lenina i jego współpracowników, z Krupską na czele, Cogniot omawia dokładnie w II rozdziale pracy teorię wychowania stworzoną przez Marksa i Engelsa, która stała się podstawą wyjściową dla oświaty Rewolucji Październikowej. Szczególnie podkreśla w pedagogice marksistowskiej zagadnienie harmonijnego rozwoju dziecka, związek pracy fizycznej z umysłową w jednolitej szkole politechnicznej, stosunek wychowania socjalistycznego do religii, ściśle powiązanie programów nauczania z potrzebami codziennego życia. W oparciu o ten rozdział autor przedstawia następnie program leninowskiej szkoły pracy, stosunek w niej wykształcenia ogólnego do zawodowego, prawo każdej narodowości do kształcenia dzieci w jej ojczystym języku oraz omawia obszernie leninowską politykę szkolną.

Wydaje się, że autor przy dość szczegółowym i wnikliwym omawianiu działalności Lenina na polu wychowawczo-szkolnym poświęcił za mało uwagi oświacie dorosłych. Nie pominął jej całkowicie milczeniem, ale dość skąpe informacje na jej temat mogą nasuwać czytelnikowi — może nie uzasadnione w pełni — przypuszczenie, że autor nie doceniał kolosalnej akcji edukacji reedukacji robotników, zwalczania wśród nich analfabetyzmu i fałszywych często przekonań, przygotowania ich do budowy wielkiego przemysłu i do udziału w rządzeniu państwem. Działalność ta obejmowała z roku na rok zwiększające się miliony osób, dawała niewątpliwie silniejsze gwarancje utrzymania się przy życiu atakowanego ze wszystkich stron pierwszego na świecie państwa socjalistycznego niż systematyczna działalność szkół dla młodzieży.

Zupełnie nowe w literaturze historyczno-oświatowej wiadomości zawiera rozdział V książki Cogniota omawiający oddziaływanie ideowe szkoły radzieckiej i jej związki z wychowaniem ówczesnym w innych krajach. Widzimy

wśród nich trzy kraje: Niemcy, Francję i Polskę. W Niemczech bezpośrednio po wojnie światowej Eduin Hoernle i Heinrich Schulz szerzyli komunistyczne idee wychowawcze, wydawali czasopismo „Proletarische Kind”, zorganizowali Ligę Młodzieży „Spartacus” oraz ruch pionierów. W tym samym czasie w Paryżu pod wpływem francuskiego ruchu robotniczego ukazywało się czasopismo „L'Ecole Emancipée” domagające się wprowadzenia do szkół pracy i zniesienia własności prywatnej, omawiało szczegółowo wszystkie dekryty Rewolucji Październikowej z dziedziny oświaty, wychowania i kultury.

Podrozdział — Programy reform w Polsce 1918—1921 — wykazuje dobrą orientację Cogniota w naszej historii początków drugiej niepodległości. Zna dobrze nastroje rewolucyjne klasy robotniczej, dążenie nauczycieli do gruntownej reformy wychowania, programy oświatowe postępowych stronnictw politycznych, plany w dziedzinie szkolnictwa rządu Jędrzeja Moraczewskiego, działalność Ksawerego Praussa, uchwały tzw. Sejmu Nauczycielskiego z 1919 r. i najbardziej radykalne postulaty Rad Robotniczych. W ich rozgromieniu widzi Cogniot jedną z głównych przyczyn zaniku wpływów idei Rewolucji Październikowej na polski ruch oświatowy.

Drugą część rozdziału V poświęcił autor działalności Międzynarodowej Federacji Pracowników Oświaty zapoczątkowanej przez Francję. Po włączeniu się do tej organizacji radzieckiego Związku Nauczycielskiego oraz nauczycieli 7 innych krajów europejskich Federacja wywierała duży wpływ na ruch ideowy nauczycieli wielu państw, zwalczała różnorodne prądy pedagogiki burżuazyjnej, szerzyła prawdziwe wiadomości o ewolucji radzieckiej szkoły.

W ostatnim rozdziale książki Cogniot przedstawia dość szczegółowy obraz dzisiejszego szkolnictwa Związku Radzieckiego i najważniejsze rysy jego

działalności. Zalicza do nich: wychowanie komunistyczne, politechniczne i obywatelskie, upowszechnianie szkoły średniej, działalność organizacji młodzieżowych, stały wzrost wydatków państwowych na kształcenie młodzieży i dorosłych na wszystkich poziomach od przed-

szkolnego do uniwersyteckiego, przygotowanie zawodowe nauczycieli i ich sytuację w społeczeństwie.

Książka ma duże wartości ideowo-poznawcze dla każdego czytelnika.

Łukasz Kurdybacha

Klemens Trzebiatowski, *SZKOLNICTWO POWSZECHNE W POLSCE W LATACH 1918—1932*. Pracownia Dziejów Oświaty Polskiej Akademii Nauk. Monografie z dziejów oświaty pod redakcją Łukasza Kurdybachy, tom XII. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, ss. 367.

Monografię K. Trzebiatowskiego cechuje ogromne bogactwo szczegółowych informacji. Autor w benedyktyńskim trudzie przekopał się przez rozmaite zbiory archiwalne, przestudiował liczne publikacje, dokumenty urzędowe, opracowania statystyczne, sprawozdania z posiedzeń sejmu i senatu, programy i podręczniki, kroniki szkolne i wspomnienia nauczycieli oraz gazety i czasopisma ogólne i pedagogiczne.

Dzieje szkolnictwa powszechnego w Polsce w latach 1918—1932 zostały podzielone przez Autora na trzy okresy: 1. 1918—1922, tj. od odzyskania niepodległości do ustalenia podstaw prawnych szkolnictwa powszechnego, jego unifikacji i integracji oraz opracowania nowych programów; 2. 1923—1926 (maj), tj. czasy przegrupowania sił politycznych i dominacji endecji, która starała się ukształtować oblicze polityczne szkoły; 3. 1926—1932, tj. od przejęcia władzy przez obóz Piłsudskiego do reformy szkolnej Jędrzejewicza. Ten ostatni okres autor dzieli na dwa podokresy, a mianowicie: a) od maja 1926 do końca 1928, kiedy to istniały względnie pomyślne warunki rozwoju oświaty powszechnej oraz b) od 1929 do 1932, kiedy wskutek kryzysu ekonomicznego i wzrostu liczby dzieci w wieku szkolnym nastąpił regres w szkolnictwie powszechnym, a równocześnie obóz sanacyjny rozpoczął ofensywę ideologiczną na terenie szkolnictwa.

Praca zaczyna się od krytycznej charakterystyki i oceny wartości szkolnictwa elementarnego odziedziczonego po zaborcach w poszczególnych dzielnicach kraju (rozdz. I). Autor ukazuje stan szkolnictwa pod panowaniem pruskim, austriackim i rosyjskim oraz politykę oświatową trzech zaborców. Stosunkowo najwięcej miejsca poświęca zaborowi rosyjskiemu (9 stronice), najmniej zaś — zaborowi austriackiemu (3,5 strony). Niesłusznie pomija przy tym działalność Towarzystwa Szkoły Ludowej (od 1891 r.), które zakładało i utrzymywało szkoły elementarne w Galicji i szerzyło na tych ziemiach oświatę dla ludu.

Następnie przedstawiono dzieje szkolnictwa powszechnego w pierwszym okresie (lata 1918—1922), wyróżniając działalność Ministerstwa WRiOP i organizacji nauczycielskich. Rozdział II nosi tytuł „Prace nad ustaleniem zasad organizacyjnych i podstaw ideologicznych szkolnictwa w latach 1918—1922”. Treść tego rozdziału niezupełnie odpowiada jednak temu tytułowi, Autor przedstawia tu bowiem układ sił polityczno-społecznych w latach 1918—1922 oraz poglądy prawicy i lewicy społecznej na kwestie oświaty powszechnej i wychowanie młodzieży. W rozdziale III znajdujemy omówienie programu oświatowego Ksawerego Praussa, przedstawienie dorobku Sejmu Nauczycielskiego z kwietnia 1919 r. oraz krytyczne zreferowanie ważniejszych aktów prawnych regulujących sprawę szkolnictwa po-